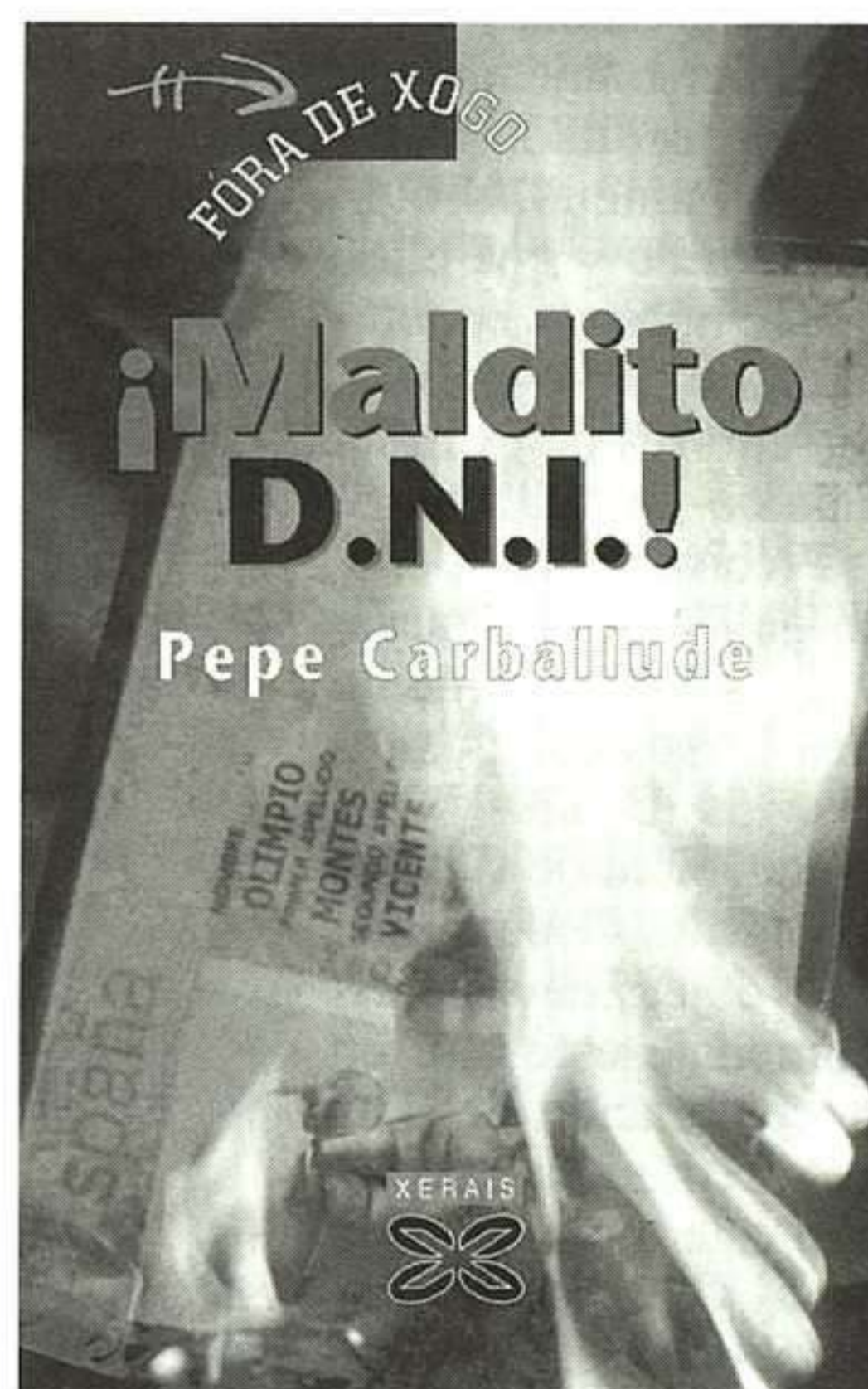
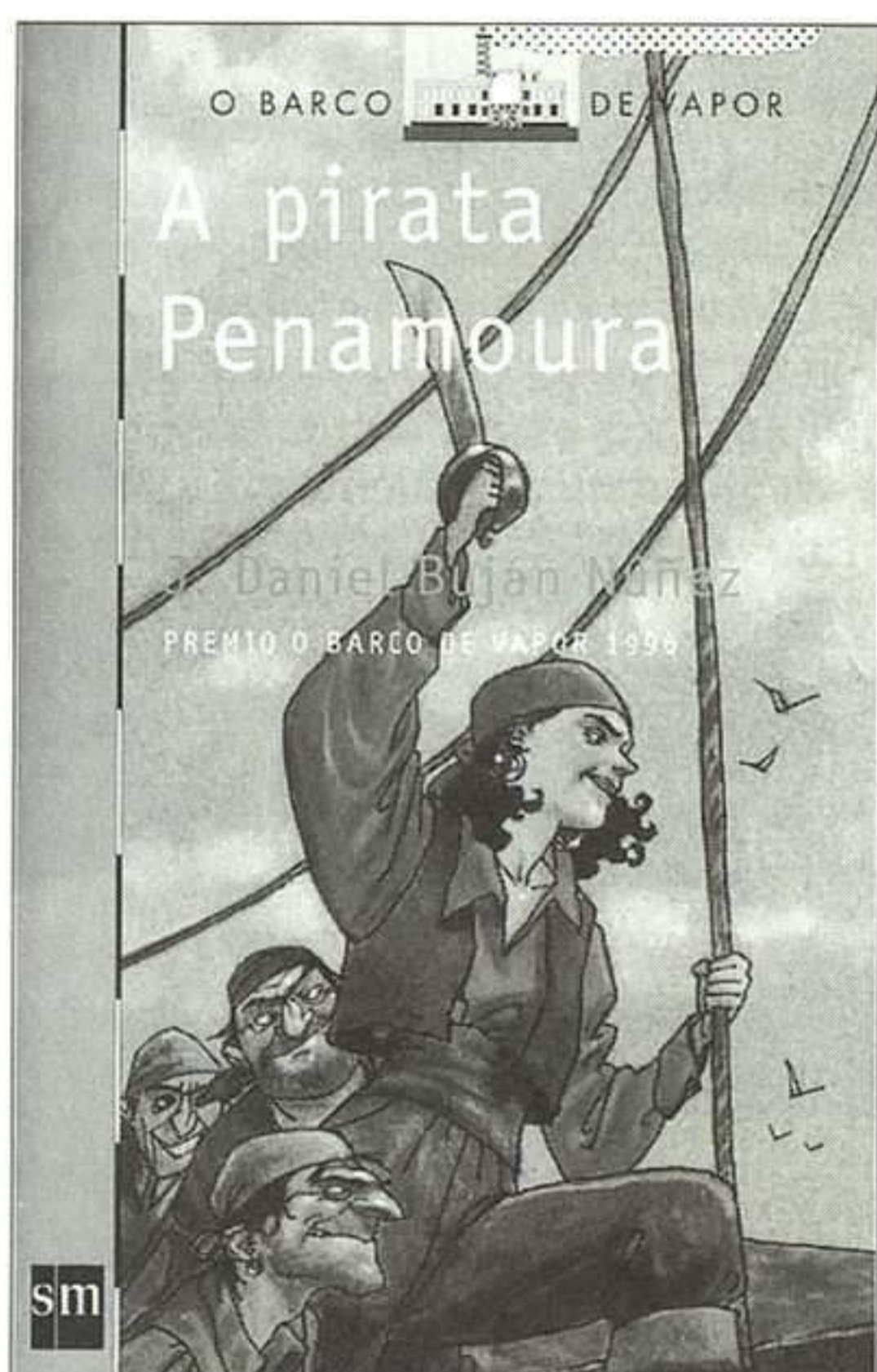

Galicia: vigor e calidade

por Mª Jesús Fernández

En liñas xerais, o panorama dos últimos meses na literatura infantil e xuvenil en Galicia non presenta grandes diferenzas con respecto ó que se vén producindo nos últimos anos. Neste sentido, seguimos observando a tendencia das editoriais a potenciar a edición de libros dirixidos ós rapaces maiores de 14 anos, segue sendo notoriamente baixo o número de títulos que se publican para os máis pequenos, os prelectores e os primeiros lectores, e a meirande cantidade de libros publicados, así como a meirande variedade temática, segue producíndose, como tamén é habitual, no amplo grupo de idade que vai dos 7 ós 14 anos.

Antes de entrar nunha análise máis pormenorizada, queremos

puntualizar que este artigo vaise referir ós libros escritos orixinalmente en lingua galega; isto é así por razóns de espazo, pero non queremos deixar de constatar o importante labor de normalización que se está a levar a cabo mediante a tradución ó galego da obra de recoñecidos autores e autoras, tanto da actualidade como dos considerados clásicos

Novo costumbrismo xuvenil

Centrándonos, pois, no que foi a produción literaria orixinal en Galicia, desde mediados do ano pasado ata a actualidade, encontrámonos, como dicia-

mos, reafirmada a tendencia ó libro xuvenil. E, dentro destes libros, observamos unha certa uniformidade temática. Atopámonos ante un fenómeno que xa se empeza a denominar «novo costumismo xuvenil de fin de século» e que reflicte un ambiente marxinal ou que ronda a marxinalidade, cuns personaxes colocados con frecuencia en situacións límite, cunha estética propia feita a base de elementos tales como determinada música, culto á velocidade, ó risco..., cunha linguaxe particular propia de iniciados en determinados ambientes... e, como algo que tamén vén sendo característico, unha localización espacial moi precisa, referida tanto ó marco geográfico da acción, como ós

lugares que soen frecuentar estes mozos. A tendencia, que non é específica de Galicia, tamén ten aquí os seus representantes.

Quizais a novela máis interesante que poderíamos adscribir a este grupo que comentamos, sexa a de Miguel Vázquez Freire, *Anxos en tempos de chuvia* (Xerais), que participando de moitas das características enumeradas, ten un tratamento máis ambicioso e meirande complexidade, tanto temática como formal. Nela faise unha análise de diferentes tipos xuvenís da sociedade actual, partindo para elo da situación orixinada polo dramático episodio da morte violenta de catro mozos nun accidente de tráfico e, a partir de aí, o autor crea unha interesante es-

estructura narrativa na que se mesturan varias voces que contribúen a perfilar diante do lector a personalidade dos protagonistas, os seus distintos intereses e valores.

Tamén neste grupo incluímos o relato de Marga del Val, *O prognóstico da lúa* (Alfaguara/Obradoiro), interesante monólogo cun tema que xira en torno ó mundo da drogodependencia, sendo esta vez o marco a cidade de Vigo e creando a autora unha estrutura narrativa na que se mestura o presente e avisión retrospectiva do protagonista, quen, urxido polos acontecementos da súa vida actual na que tenta reencontrar o seu posto na sociedade, e polos seus moi vívidos recordos, ofrécenos unha galería de personaxes e unhas situacións que abordan sen concesións nin prexuízos moralizantes a pro-

blemática dunha mocidade perdida que ademais é reflexo dunha sociedade en crise.

Características moi similares, no que se refire ó tema, outra vez a drogodependencia vista desde dentro, ofrécenos o relato *Flores negras* (Sotelo Blanco), de Rafael Lema, que é probablemente a máis negra das que aquí se comentan. Historia que transcorre na Costa da Morte da provincia coruñesa, cunha narradora principal en primeira persoa e que, ademais de participar das características comentadas, aporta, e iso é o máis interesante, unha visión peculiar da sociedade en crise, mostrando circunstancias particulares da situación en Galicia: deterioro da sociedade rural en fonda transformación, a problemática dos mozos fillos de emigrantes que non teñen referentes familiares e culturais claros, a precariedade do emprego

que afecta principalmente ós xoves, os pretendidos cartos fáciles procedentes do narcotráfico, entre outras.

Problemas da mocidade, aínda que doutro tipo, son os que comparte con nós o rapaz protagonista da novela de Antonio García Teijeiro, *En voz baixa* (Xerais). Aquí a orixe do conflito constitúea a ruptura do núcleo familiar e a loita dos personaxes por superar a súa ensimismada incomunicación. Como noutros relatos deste autor, atopámonos aquí tamén cun especial tratamento das persoas maiores, e así, un elemento central factor desencadeante de situacións novas, é a presenza, neste caso a imaxe, dun home vello que ademais é o protagonista de catro relatos breves que se introducen na trama principal. Moita importancia ten a música que, acompañando e su-

liñando os distintos acontecementos, é un dos elementos principais da historia.

Medo, humor e aventura

Pero non todo son problemas da xuventude, outros autores e autoras teñen aportado temáticas diferentes a este grupo de idade. Así, Milagros Oya Martínez na súa novela *Ochir* (Everest-Galicia) aborda un tema clásico: a viaxe de aventuras con características iniciáticas. Neste caso, o mozo mongol Ochir abandoa a súa familia, pastores nómadas das estepas, para adentrarse nunha civilización da que descoñece case todo. Como é preceptivo, a viaxe vaille depa-
 rar encontros e desencontros e, mediante unha trama interesante e ben artellada, o mozo vai ter oportunidade de poñer a pro-

FRANCISCO BUENO, O MONSTRO DA CHUVIA, A MAXIA DAS PALABRAS, 1998.

XOSÉ COBAS, SABOTAXE NA ESTACA DE BARES, EDELIVIVES, 1997.

MIGUELANXO PRADO, AMENAZA NA ANTÁRTIDA, XERAIS, 1997.

ba a súa propia valía e de tomar decisións coas que deixar definitivamente atrás a nenez.

Outra novela da mesma autora, Milagros Oya, trata o tamén clásico tema do medo. *O dado de lume* (Rodeira-Edebé) segue a tradición literaria de presentar a un grupo de personaxes que relatan historias. Aquí son uns mozos que teñen concertado un encontro anual coa única finalidade de intercambiarse contos de medo. Hai que dicir que o fio argumental que enlaza estes relatos non é neste caso un mero pretexto estrutural, senón que ten interese e entidade propia, e que os relatos tamén son interesantes na súa diversidade que

vai desde o que se inspira na tradición popular, ó que ten características máis do tipo *gore*, pasando polo que describe un terror sutil de malignidade presentida, etc.

E do medo ó humor. Un humor coas características particulares que distinguen a Pepe Carballude. Este autor, como xa ten feito noutras ocasións utilizando un recurso que se lle dá moi ben, coloca ós seus protagonistas en situacións *anómalas* que lle serven como un espello formante para fustigar humoristicamente determinadas conductas e determinados tipos sociais. Na novela que agora comentamos, *¡Maldito D.N.I.!* (Xerais), trátase do se-

ñor Olimpio Montes que, farto dos múltiples atrancos que lle ocasiona a súa pertenza a unha sociedade fortemente burocratizada, decide organizar a súa «morte oficial» para poder disfrutar o resto da súa existencia do que el, inxenuamente, supón unha vida libre e feliz.

Tamén ten moito de humorístico o relato de Cándido Casal, *¡Canta xente...!* (Edelvives), que nos introduce na vida cotiá dunha parella de recién casados que comparten a súa vida con dúas mascotas: un can e unha gata, e que, pasado algún tempo, os catro ven alteradas as súas rutinas coa chegada dun bebé á familia.

Escaseza de títulos para os pequenos

Noutro extremo do abano de idades, referíndonos ós libros para os máis pequenos, temos que falar unha vez máis da escaseza de títulos; aínda que tamén apareceron determinados produtos que supoñen un loable intento por mellorar o aspecto formal das edicións. De todas maneiras, esta pequena produción vese compensada coa aparición dalgúns títulos de grande calidade. Falamos en primeiro lugar do delicioso *¡Puag, que noxo!* (Galaxia-Editores Asociados), de Fina Casallerrey que conta con humor e tenrura os apuros do pequeno protagonista e narrador a tarde na que os seus pais o deixan só coitando á súa irmanciña bebé. O fermoso texto da autora complementase cunhas non menos estupendas ilustracións de Xan López Domínguez.

Outra preciosa historia é a composta en verso por María Victoria Moreno, *¿E habrá tirón de orellas?* (Galaxia), contando coas moi axeitadas ilustracións a toda color de Carme Peris. Unha vez máis, os animais protagonizan as historias desta

escritora, neste caso é a cadelinha Alma que se perde unha tarde de verán e ten que pasar a noite fóra da casa. A fina sensibilidade da autora e o seu dominio da linguaxe logran un texto poético que non é unha mera historia rimada, senón que, demaneira sinxela e axeitada, acerca ós pequenos lectores a unha mostra de lirismo con fermosas imaxes e moita expresividade.

O autor Bernardino Graña retoma de novo a tradición oral popular e no seu libro *O Quirico lambón* (Xerais), recrea a coñecida historia do galo que mancha o seu peteiro cando vai camiño dunha voda e, no intento de limpialo, vai dun seres a outros pedindo axuda e dando lugar a clásica estrutura de conto acumulativo. As ilustracións son de Ánxeles Ferrer.

E unha vez máis funcionou a colaboración da *parella artística* Gloria Sánchez -Xan López Domínguez. O seu último traballo xuntos é un libro estupendo: *Sete casas, sete bruxas e un ovo* (SM) conta a historia de sete bruxas espantosas que teñen a teima de abrir un ovo, e faino coa gracia e o inxenio de Gloria e as deliciosas ilustracións de López Domínguez que tan ben se corresponden cos *tolos* relatos da autora.

Moi boa factura editorial ten o libro *Glups!!* (Xerais), escrito e ilustrado por Uqui Permuy Martínez; mágoa que o contido sexa bastante insulso, tanto no que se refire ó texto como ás imaxes. Ben editado está tamén o último libro da colección Nova 33 destinado ós pequenos lectores e titulado *As porcas porquiñas*, con simpático texto de Xosé A. Neira Cruz e ilustracións de Noemí López.

Cantidade e variedade

Como xa se comentou, a meirande cantidade de títulos e tamén a máis variada temática

atopámolas no tramo de idade comprendido entre os sete e os 14 anos. Ben é verdade que este grupo de lectores é realmente amplo e heteroxéneo, tanto no que respecta á habilidade no uso e dominio do código escrito, como á propia evolución psicolóxica que conleva distintos intereses. Se facemos unha análise conxunta é coa intención de simplificar e asumindo o risco que supón unha excesiva xeralización. Atendendo a eses distintos intereses, as temáticas tamén son diversas: aventuras, humor, realismo cotián, misterio, poesía... mesmo algunha experiencia vangardista no tratamento da historia.

Para os máis novos do grupo, textos curtos e humor, como é o caso do libro de Xavier Frías Conde, *A vaca Maruxa esquía en Valbuxa* (Edebé-Rodeira), que utilizando o recurso dos animais personificados, conta con gracia as aventuras da vaca protagonista que vive interesantes situacións cando sae una tempada da granxa para curar a melancolía.

E tamén para estes lectores, un delicioso libro de Xoán Babarro e Ana Mª Fernández, *O parque da chave dourada* (Casals), que é un conxunto de relatos breves protagonizados polos distintos seres que teñen o parque como lugar de existencia e de relación, e no que destaca a orixinalidade das historias e a fermosa linguaxe empregada que utiliza moitos dos recursos da poesía.

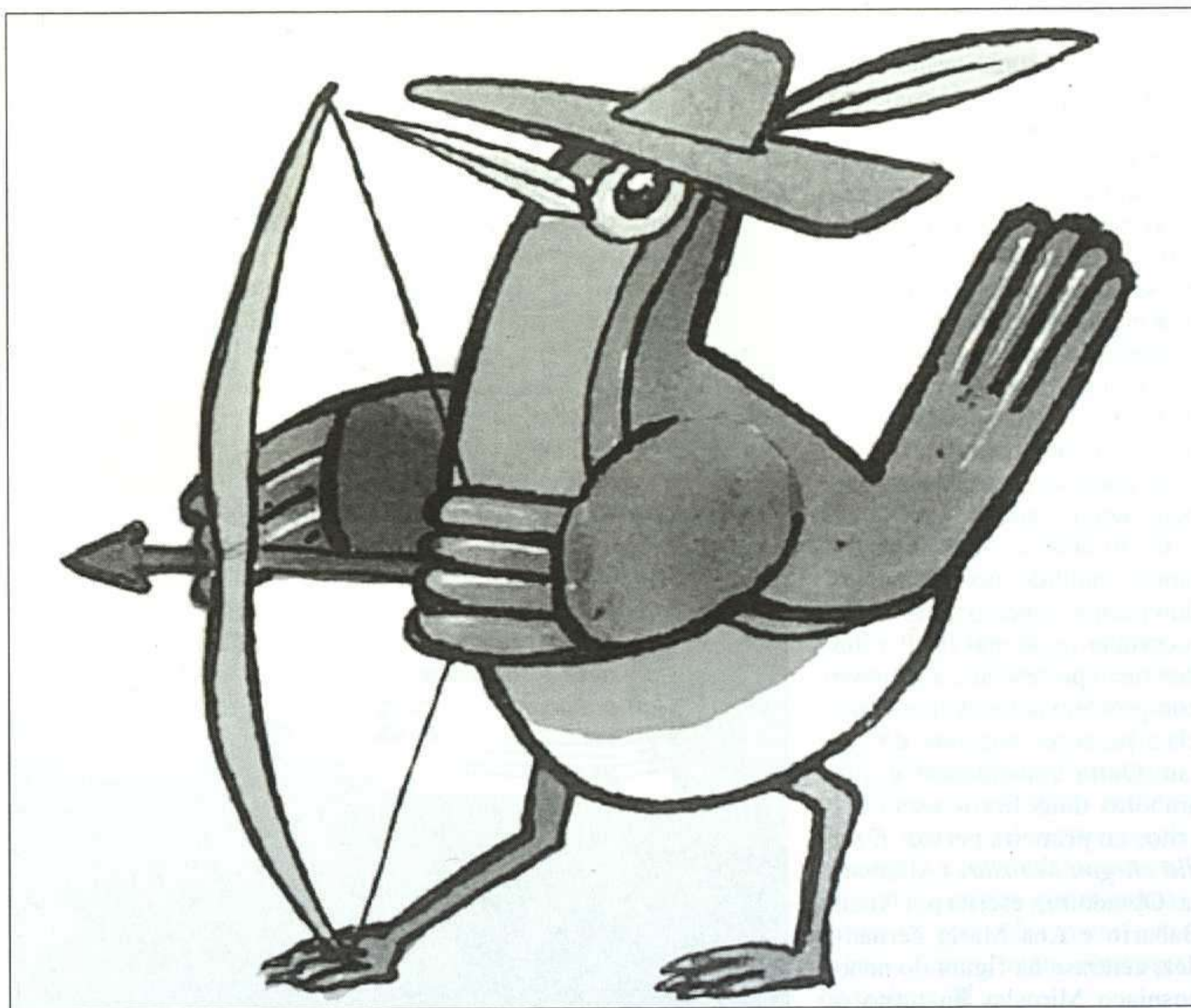
A nenas e nenas a partir dos 7 anos destina Pablo Otero «Peixe» o seu libro *Lolo. Conto dun home que fixo unha bicicleta con dúas estrelas e a letra Z* (Xerais), do que é autor do texto e tamén ilustrador, e que supón unha nova e interesante proposta ó ir compoñendo cada páxina como unha unidade de significado, fundamentalmente visual, integrando ilustración e texto no que as propias letras constitúen un compoñente plástico.

Outros autores e autoras que tamén optaron pola fantasía son Oli, Concha Blanco e Ana María Fernández. Oli, no seu libro *Iria e a Lúa* (Xerais), ten á lúa precisamente como elemento suxeridor de historias e ensoñacións. Concha Blanco, en *O aniversario de Ana* (Alfaguara/Obradoiro), recrea con características particulares os clásicos contos da *Cincenta* e do *Gato con Botas*. Ana María Fernández cóntanos, en *O cacarabicolé* (Xerais), a historia dun sombreiro no que destaca a pluma do cacarabicolé, fabulosa ave que só poderá librarse da definitiva extinción se lle devolve a súa pluma, e a esta tarefa aplícanse os nenos protagonistas aínda que para elo teñan que correr certos riscos.

Dunha situación fantástica parte para o seu relato Nacho Pérez, autor do libro *Alba, unha aprendiz de meiga* (Edelvives), xa que a súa protagonista comeza declarando que ela, como o resto das mulleres da súa familia, é unha meiga, a pesar do seu aspecto absolutamente normal; pero, unha vez explicada esta importante cuestión, Alba fálanos da súa vida e das súas preocupacións que non son diferentes ás de calquera rapaza da súa idade.

Outra temática é a que poderíamos chamar «realismo cotián», que presenta personaxes e situacións do momento actual, que ten en Galicia unha excepcional representante na persoa de Fina Casalderrey, quen, a través das súas historias, preséntanos como unha aguda obser-

vadora e cronista da familia galega de hoxe en día. Por certo, complácenos dicir que unha destas historias, a titulada *Prohibido casar, papá* (Galaxia), vén de ser incluída na prestixiosa lista dos «White Ravens», que elabora a Biblioteca Internacional de Munich. No último libro, polo de agora, desta autora, *Unha rainha negra* (Edebé-Rodeira), atopamos de novo as características que xa lle coñecemos e que mesmo empezan a ter seguidores: humor, tenrura, inxenio e, o que consideramos máis notable e constitúe o principal achado desta autora: unha linguaxe moi especial posta en boca dos seus pequenos narradores e que evidencia o mundo rico e complexo da nenez, coas súas doses de ne-

XAGUÍN MARÍN, O PAPORRUBIO QUE TIÑA SEDE, A MAXIA DAS PALABRAS, 1998.

cesaria inxenuidade «moi seria», cunha certa crueldade inocente, e tamén coa implacable crítica ó contradictorio comportamento dos adultos. Nesta ocasión a historia ten a forma dun monólogo que o protagonista dirixe a un amigo imaxinario no transcurso dunha viaxe en autobús, e no que vai contanto, no medio de irreprimibles suspiros, a súa tristeza polo feito de que a súa nai atopara e destruíra o marabilloso formigueiro que se instalara no seu cuarto e que el adoptara para formar parte dos seus xogos e ensoñacións. En todo o discurso apréciase o enorme desexo deste neno, fillo único, de ter con quen compartir a súa comfortable, pero aburrida, soidade.

Forma de monólogo interior ten tamén a novela *¡Sireno, Sireno!* (Xerais), coa que a súa autora, An Alfaya, gañou o Premio Merlín 1997. Nela, con grande sensibilidade e unha fermosa linguaxe poética, achégasenos á complexa vida dun neno que tenta rachar o círculo de dor e incomunicación no que caeu trala trágica morte do seu pai. O neno elixe como depositario dos seus pensamentos a figura representada nunha estatua da súa cidade, o Sireno que dá título ó libro e que, coa súa ambigua condición de home, paxaro e peixe, constitúe para o protagonista un ser en crise coma el mesmo, e co que pode identificarse.

Curiosamente, dous libros teñen coincidido no tratamento dun mesmo aspecto temático: a presenza ocasional na familia dun neno pertencente a un povo con problemas que vén a Galicia a pasar as vacacións do verán. Outra coincidencia é que ámbolos dous libros están escritos en primeira persoa. *E un día chegou Miroslav* (Alfaguara/Obradoiro), escrita por Xoán Babarro e Ana María Fernández, céntrase na figura do neno bosníaco Miroslav en torno ó

que xiran os recordos que Nolo, o protagonista, reflicte no seu diario e que se refiren tanto ós xogos e vovencias que compartiron nos meses que pasaron xuntos, como ás referencias á difícil situación pola que está atravesando o seu amigo. A outra novela é *A serea do deserto* (Alfaguara/Obradoiro), de Xavier López Rodríguez, un autor que xa ten dado anteriores mostradas da súa capacidade para expoñer a alma infantil, e que esta vez nármanos, a través da nena protagonista, os contradictorios sentimentos que nela suscita a presenza dunha moza sahariana, Tawala, que pasa o verán na súa casa e que, se por unha parte exerce sobre ela un grande

atractivo, por outra créalle grandes receos derivados da reticencia a compartir con ela o cariño dos seus pais.

As aventuras, o tema rei para este grupo de idade, tamén tiveron a súa representación na recente produción de libros galegos para nenos. E, de entre todo o que se escribiu, queremos salienta-lo polo seu interese e calidade o novo relato de Xabier P. Docampo, *O pazo baleiro* (Anaya). O autor dá mostra do seu talento narrativo ideando e facendo progresar unha trama moi ben equilibrada, na que os seus xoves protagonistas, axudados por un home de avanzada idade, van descubriendo pouco a pouco pistas que os levarán ó esclarece-

mento dun misterio. Os dous niveis narrativos que se combinan na historia están perfectamente artellados, por unha parte a propia investigación que se apoia nuns personaxes moi logrados e interesantes e, por outra, a historia do pasado que se vai desvelando e nos mostra unha escura relación familiar na que están presentes o amor, o odio e a ambición.

Outro relato de aventuras é o que gañou o Premio O Barco de Vapor 1996, *A pirata Penamouira*. Escrito por Daniel Buján, é unha historia de piratas na que un dos protagonistas actúa como cronista e, movido polo amor secreto e pola admiración que sente por Noa Penamouira, a súa intrépida capitana de orixe galega, cóntanos as múltiples peripecias nas que se ven implicados nunha viaxe que realizan a Galicia orixinada pola morriña que a capitana sente pola súa terra.

Aventuras tamén, esta vez no futuro, centran a acción do relato *Ameaza na Antártida* (Xerais), no que o seu autor, Ramón Caride, retoma os personaxes dunha novela anterior: Sheila e Said son os dous irmáns que se alternan no uso da palabra nos sucesivos capítulos para narrarnos a nós, lectores dun tempo que para eles xa é pasado, a súa perigosa viaxe que os leva primeiro a unha illa grega e despois á Antártida, e na que se terán que enfrontar a un personaxe totalmente cegado pola desmedida ambición.

E máis aventuras, esta vez protagonizadas polo personaxe creado por Manuel Riveiro Loureiro, Cacho Pampín, un mozo garda xurado pertencente a unha compañía de seguridade, quen no libro *Sabotaxe na Estaca de Bares* (Edelvives) pon en xogo as súas dotes detectivescas para desmontar o que semellaba ser unha complicada rede de saboteadores contra as instalacións nor-

teamericanas nese escarpado lugar da costa coruñesa, e que finalmente resultou ser a intelixente pero inxenua vinganza dun idealista.

Para este grupo de idade ó que nos estamos a referir, apareceron tamén dous fermosos libros de poesía. Un deles é precisamente o que inicia a colección Sopa de Libros en galego. O seu título é *Os nosos versos*, e trátase dunha coidada selección de poemas de autores clásicos dos dous últimos séculos da literatura galega. Esta selección estivo ó cargo de Antonio García Teijeiro a quen tamén se lle deben a introducción e as breves notas biográficas. O libro, moi ben editado, conta cunha estupendas e orixinais ilustracións a toda color de Fino Lorenzo.

O outro libro de poemas, titulado *Unha chea de aloumiños* (Galaxia), recolle unha antoloxía da obra poética para nenos de Antonio García Teijeiro que xa fora publicada con anteriordade noutros libros desta mesma editorial.

Tradición cultural

E sen dúbida un libro interesante para todos, non soamente para os nenos, e moi ben editado ademais, é o preparado por Palmira G. Boullosa, *Cando o rei por aquí pasou* (Xerais), no que se recolle e clasifica material procedente da tradición oral popular relacionado coa infancia, e agrupado en distintas categorías segundo a súa finalidade: cantigas de berce, adiviñas, fórmulas de xogo, para botar a sortes, etc. Unha nova aportación ó coñecemento e conservación desta importante manifestación literaria anterior á escrita.

O achegamento dos novos lectores á vida e significado das grandes figuras da historia e da cultura de Galicia é o obxecto da colección Así Viviu de Edicións

Xerais de Galicia, e o seu último número, do que é autor Xosé A. Neira Cruz, está adicado á figura de Paio Gómez Chariño, trovador do século XIII e destacado membro da nobleza feudal de Galicia. O autor, como xa fixera en ocasións anteriores nesta mesma colección, utiliza o recurso de presentar un protagonista actual que, viaxando no tempo gracias a unha sofisticada tecnoloxía, ofrécenos a súa visión directa dos sucesos a través dos que nos presenta e define ó personaxe histórico. O resultado é un libro ameno, ben artellado e que aporta coñecementos sobre un dos autores da lírica medieval galaico-portuguesa.

Precisamente, a lírica medieval galaico-portuguesa, e máis concretamente tres dos seus compositores, os xogares Mendiño, Johán de Cangas e Martín Codax, foron obxecto de especial homenaxe este ano na celebración do Día das Letras Galegas. Co gallo desta celebración a editorial Galaxia na súa colección Árbore-Letras Galegas, publicou o libro escrito por Henrique Monteagudo *O son das ondas. Mendiño, Martín Codax, Johán de Cangas. Xogares da beiramar*. Trátase dunha moi rigorosa e amena aproximación, non só a estes tres poetas medievais, senón tamén ó fenómeno da lírica medieval galaico-portuguesa na súa complexidade, e está escrito dunha maneira sinxela que facilita a súa lectura ós xoves e a calquera persoa que desexe un coñecemento básico desta importante manifestación literaria e cultural.

De conmemorar esta celebración e presentar a figura destes poetas ós máis novos encargouse a Consellería de Educación enviando a tódolos colexios da Comunidade unha carpeta con tres libros moi ben editados e ilustrados a toda color. Os textos deste tres libros son obra de Xosé A. Neira Cruz e presentan unha fic-

FRAN JARABA. ¡ESTAMPADO!
A MAXIA DAS PALABRAS, 1998.

ción literaria, fundamentalmente humorística, que dá pé para mostrar aspectos da vida e da obra dos tres xogares. Os títulos son: *Xograr Cangas e asociados, Caramelos Martín Codax y Rumbo á illa de San Simón*.

Rematamos este rápido repaso á actualidade da literatura infantil e xuvenil en Galicia referíndonos a unha recente campaña promovida pola Consellería de Educación a través da Dirección Xeral de Política Lingüística, tendente a contibuír ó proceso de normalización do uso do idioma galego mediante a lectura e disfrute de obras literarias. Para esta campaña editáronse uns materiais que se distribuirán á poboación escolar e que se denominan «A maxia das palabras». Consisten estes materiais en oito pequenos libros escritos e debuxados por outros tantos autores e ilustradores, que van acompañados dun caderniño dirixido ós profesores no que se lle dan suxerencias para sacar partido deste material. Os libros e os seus autores son os seguintes: *O monstro da chuvia* (Mari-

lar Aleixandre-Francisco Bueno), *Cuca e o abrigo marrón* (Fina Casalderrey-Lázaro Enríquez), *¡Xa non teño medo!* (María Victoria Moreno-Manolo Uhía), *O xenio do sultán* (Xosé A. Neira Cruz-Xulia Barros), *A néboa escura* (Agustín Fernández Paz-Miguelanxo Prado), *O paporrubio que tiña sede* (Paco Martín-Xaquín Marín), *¡Estampado!* (Xabier P. Docampo-Fran Jaraba) y *A primeira máquina de fotos* (Miguel Vázquez Freire- Pablo Otero «Peixe»).

Como resumo do exposto, salientamos o equilibrio acadado polo sector; a boa calidade media dos libros publicados, entre os que se atopan algúns moi notables; a presenza de autores e autoras que ano tras ano consolidan o seu prestixio, xunto con outros nomes novos que veñen a incrementar a cada vez máis ampla nómina de escritores dedicados ós nenos e ós mozos, o que evidencia o indubidable atractivo desta literatura que na actualidade é unha das manifestacións culturais máis vigorosas de Galicia. ■